

Natalia Almada nagrajenka za režijo na filmskem festivalu Sundance 2009

“S kamero sem sledila ilegalnemu pohodu čez mejo”

»Natalia Almada je bila v tihotapljenju droge, vendar je to naredila zaradi ljubezni. Če bi bila v zakoniti zvezi, bi bila tihotapljenju droge bolj naklonjena.«

Natalia Almada se je rodila v Ciudad de Mexicu. Nadarjena režiserka filmskih dokumentarcev živi kot sodobne dvoživke, malo v New Yorku, malo v mehiški prestolnici, tako kot njena majhna produkcijska hiša Altamura Films. Natalia je posnela tri dokumentarce, vsi trije so se prebili na ugledne mednarodne ameriške filmske festivale in dobili številne nagrade, od Montreala, Chicaga, Los Angelesa, newyorške Tribece do Havane in Portorika.

»Natalia Almada je bila v tihotapljenju droge, vendar je to naredila zaradi ljubezni. Če bi bila v zakoniti zvezi, bi bila tihotapljenju droge bolj naklonjena.«

Njen prvi celovečerni film, Al otro lado (Na drugo stran, 2005), je nastal v severozahodni mehiški pokrajini Sinaloa, kjer je odrasčala. Za zadnjega, El General (General, 2009), je letos prejela nagrado za režijo v ameriški meki neodvisnega filma, na filmskem festivalu Sundance. General je bil njen praded, Plutarco Elias Calles, predsednik Mehike v porevolucijskem obdobju. Z majhno, a sijajno filmsko ekipo je film končala na silvestrsko noč. Lovili so zadnji rok za prijavo na Sundance. Potem so skuhalo pašto, nazdravili in zapeli v več jezikih. General je zmagal.

Ste mehiška Američanka oziroma ameriška Mehičanka. Kako shajate s tem?

Sem v položaju zunaj-znotraj, bodisi v ZDA bodisi v Mehiki. Verjetno lahko jasneje opazujem življenje v obeh državah v primerjavi z nekom, ki ga veže izkušnja le na eno izmed njiju. Imam to dvojno perspektivo, dvokulturno in dvojezično, ki mi omogoča pripadnost obema prostortama, včasih pa tudi nepripadnost.

Kako na vas gledajo domačini, ko, reciva, pridete iz New Yorka v Ciudad de Mexico ali v Sinaloa, kjer ste preživeli otroštvo?

Zanje sem kar ta prava Mehičanka. V New Yorku je drugače, ker smo večinoma vsi prišliki od nekod. Dogajajo se tudi hecne stvari. Mehičani me imajo za blondinko, kar po ameriških predstavih seveda nisem. Prevladujoča predstava o Mehičanih v ZDA je, da so vsi temnejše polti, določenega videza, zato me večina obravnava kot belo Američanko ali kot Evro-pejko, ne pa Latinoameričanko.

Kdaj ste začeli snemati dokumentarne filme?

Študirala sem fotografijo. Moj magistrski študij na šoli za oblikovanje na Rhode Islandu je bil zelo konceptualno in široko zasnovan. Moj prvi kratki film, Vsaka voda ima perfekten spomin, je nastal kot del zaključne naloge. Je zelo oseben film o moji sestri, ki je utonila v bazenu, ko še nisem shodila. V naši družini sem edina, ki je nisem poznala. Film temelji na posnetih pripovedih staršev in starejšega brata o tem travmatičnem dogodku; mama pripoveduje v angleščini, oče v špansčini. Je zelo razdrobljen film, poln praznine, crnih peg. Na profesorjevo pobudo sem ga leta 2002 prijavila na festival Sundance in bila na moje veliko presenečenje uvrščena v program kratkih dokumentarnih filmov. Priznam, da tedaj nisem imela pojma o filmskem svetu. Naenkrat so se mi odprla vrata vanj, navezala sem pomembne stike, poznanstva z ljudmi iz filmske indus-

Ičo Vidmar

trije, lažje sem dobila delo. Odločila sem se, da bom kot montažerka začela spoznavati, kako se dela filme. Med drugim sem delala montažo filmov o kubanski fotografiji, o slavni pevki La Lupe, o kultu »božjih žensk« v Los Angelesu. Zložno sem se učila obrti, filmskega pripovedovanja skozi proces montaže.

Kaj je vaše glavno vodilo pri izbiri tem za filme?

Odvisno. Pri Generalu so bili odločilni tonski posnetki pripovedi moje babice o njenem očetu, ki so mi jih podarili. Potem je šele nastal problem, kako jih uporabiti, jim dodati tekst, kako jih spraviti v dialog z vizualnim. Brez njih se ne bi podala v snemanje zgodovine. Pri filmu Al otro lado (Na drugo stran) je prevladala želja po snemanju filma o severozahodni mehiški pokrajini Sinaloa, kjer sem odrasčala. Ob ogledu filmov o migracijah Mehičanov sem odkrila precej konceptualnih lukenj. Redko so tematizirali realne pogoje in razmere, v kakršnih živi oseba iz Mehike, ki se odloča za ilegalni prestop meje. Ta zgodba iz ozadja je usmerjena proti stereotipu o priseljenih Mehičanih, ki »nimajo druge izbire«, o priseljenih brez kulture in zgodovine. V filmu sledim mlademu fantu in počasi se razkrijejo možnosti, ki jih ima v življenju. Pokažem, da so v ozadju trgovine z drogo in ilegalnih migracij celotna, kompleksna kultura in konkretni ljudje, ki vplivajo na takšne življenjske odločitve.

Kako vam je uspelo posneti film z ljudmi, ki so vpleteni v ilegalne posle, v trgovino z drogo in tihotapljenje ljudi?

Že kot otrok na ranču v Sinaloi sem vedela za tihotapstvo in za gojenje opija v hribih. Ni bila velika skrivnosta, da so se številni mali ljudje nekajkrat, morda le enkrat v življenju, podali v to nevarno početje zaradi nezvdržnega gmotnega položaja. V filmu me ne zanimajo veliki šefi narkokartelov, ampak majhne ribe, ribiči, ki potrebujejo denar za nakup novega motorja za barko. Ti ljudje trdo delajo in živijo legalno, toda v hudi gospodarski krizi, ko ni ne denarja ne javnih subvencij, tihotapljenje droge postane nekakšna po tihem dopuščena, tvegana oblika subvencije, dodatnega zaslužka.

Osrednji junak filma je mlad fant, ribič in lokalni izvajalec corridra, razširjene mehiške baladne pesemske oblike.

Prvič sem z njim naredila intervju pred štirimi leti. Iskala sem prav izvajalca corridra. Intervjuvala sem tudi zvezdnike corridra Los Tigres del Norte in druge. Stoletna tradicija corridra je socialni komentar, popisovanje dogodkov v malih krajih skozi pesem. Triin-

dvajsetletni Magdiel, skladatelj corridov, mi je bil všeč, ker je pisal pesmi o ribičih, ki so na barkah tihotapili drogo. Zaman je poskušal dobiti vizum za ZDA, ni vedel, kaj bi s sabo. Ni hotel po očetovih stopinjah, oče je bil reven ribič. Druga možnost je bila tihotapljenje droge po morju, tretja pa skušnjava ilegalnega prehoda v ZDA. Ravno ob koncu snemanja filma je srečal »kojota« (tihotapca ljudi), ki mu je obljubil, da ga zastoj prepelje čez mejo, če zanj napiše slavilni corrido. Tako popolnega scenarija si ne bi mogli izmisliti niti za igrani film. S kamero sem sledila pohodu čez mejo.

Torej ste tudi sami ilegalno prestopili mejo?

Ja, bila sem nezakonita prestopnica meje.

To je pa nevarno početje – pribijanje skozi puščavo, obmejne patrolje, izkoriščevalski »kojoti« ...

Je nevarno. Čeprav sem delno poskrbela za varnost. Z mano je za vsak primer šel moj oče. Počakal je na mehiški strani, da smo prišli čez. Prijatelj me je čakal na drugi strani. Brez teh varovalk si ne bi drznila. Na tej poti umre veliko ljudi, nekateri se izgubijo v puščavi, druge preslepijo brezsrčni »kojoti«. Včasih je sreča, da jih zatavale in obnemogle prestreže patrolja.

Kako so sprejeli Al otro lado? Navsezadnje bi bili na vas lahko besni ameriški rangerji, ker ste jih preslepili.

Snemala sem tudi delo obmejne patrolje na ameriški strani, tudi »minutemene«, paramilice na meji. S člani patrolje smo se celo spoprijateljili, tako da so film prideljali svojim kolegom, kar je pohvalno. Film so mimo filmskih festivalov predvajali tako v Mehiki kot v ZDA in ga uporabili v izobraževalne namene. Redno ga vrtijo na konferencah o migracijah. Bolj zanimiv je bil mešani odziv kritike. Nekateri so težko sprejeli kombinacijo tihotapljenja drog, imigracije in glasbe v filmu, pogrešali so osredotočenost na en sam problem. Meni se to ne zdi sporno, film pokaže medsebojno prepletenost vprašanj.

V najnovjšem filmu General pride na dan del osupljive zgodbe o vaši družini: vaš praded je bil predsednik Mehike, za nameček zloglasni predsednik Mehike.

Ja, na srečo ne nosim njegovega priimka. Na to prej niti nisem bila pozorna. Verjetno je zaradi tega bolj trpel moj oče.

Ali priimek Calles v Mehiki še zmerom odzvanja v kolektivnem spominu in vzbuja tesnobo?

Moj oče bi rekel, da ja. Vendar je stvar malo bolj zapletena. V današnji Mehiki ne moreš tarnati zaradi tega, saj priimek hkrati odraža tvoj privilegirani družbeni položaj. Četudi nanj gledajo postrani, je še vedno del močnega vladajočega razreda. V takem položaju trže upravičiji jadtikovanje nad usodo predsednikove družine, ki je trpela zaradi njegovih dejanj.

V filmu prikazujete predvsem to razpito generalovo plat – njegov zagrizeni antiklerikalizm, zaradi katerega je ob uporou cerkve in veleposestnikov proti zemljiški reformi na jugozahodu dal pobesiti uporne duhovnike. V bistvu pa je Plutarco Elias Calles med prvim predsedniškim mandatom, v letih od 1924 do 1928, izpeljal nekaj spodbudnih političnih projektov za Mehiko. Zakaj ste se dotaknili predvsem temne plati njegove vladavine?

Zato, ker je vodilna nit filma posneta pripoved moje babice, ki o tem nekajkrat z bolečino spregovori. Drži, Calles je leta 1929 ustanovil politično stranko, Nacionalno revolucionarno partijo, ki je v Mehiki nepretrgano vladala 70 let. S prihodom na oblast je ta stranka institucionalizirala revolucijo in ustavila revolucionarno nasilje, v katerem so po vrsti izgubljali glave caudillos revolucije, Carranza, Pancho Villa, Emiliano Zapata, Obregón. Calles, zadnji preživel general revolucije, je pripomogel k ustvarjanju političnega sistema, ki ga imamo še danes. To so bile pozitivne plati njegove vladavine. Ampak dozdeva se mi, da je razlog babičine pripovedi o temnih straneh njen poskus pomiritve z očetom, generalom Callesom.

Film ste snemali v Ciudad de Mexicu v pregretem ozračju, takoj po zadnjih spornih, če ne kar poneverjenih predsedniških volitvah. Prehodi z babičine pripovedi o očetu – predsedniku – na današnjo mehiško politično stvarnost ustvarjajo kontrast in hkrati vtis istosti: črnbeli posnetki iz buržoaznega miljeja proti Mehiki navadnih ljudi v barvah. Čemu ta odločitev?

Vsaj zame, upam, da imam prav, je bil to način, kako prikazati dinamiko politične oblasti. So tisti, ki so na oblasti, in tisti, ki je nimajo. Ob zadnjih volitvah so ljudje občutili, da njihov glas nič ne šteje, da so dejanje demokratične politične izbire izničile močne politične sile in jih s tem še bolj ponižale na raven politično nebojnih. Ne slepimo se, v Mehiki ima buržoazni razred vso oblastno moč. V filmu sem skušala ustvariti atmosfero, ki še poglablja ta razkorak med oblastniki, tonom ustave in nemočnimi. Zato sem v prizorih iz današnje Mehike »utisala« oblastnike, v prizorih iz preteklosti pa pustila govoriti edinole babici, ki pa vendarle govori s položaja privilegiranke. V Ciudad de Mexicu sem šla na cesto med ljudi in snemala karseda hitro. Takoj ti je jasno, da pripadnikov elite ne bi mogla

Natalia Almada

»Natalia Almada je bila v tihotapljenju droge, vendar je to naredila zaradi ljubezni. Če bi bila v zakoniti zvezi, bi bila tihotapljenju droge bolj naklonjena.«

Najprej zato, ker še nisem posnela daljšega dokumentarca. Potem pa zato, ker bi vsak rad posnel film o imigraciji. Moj pogled na problem ni bil moralističen, poudarjeno tragičen in se ni ravno ujemal z dominantnimi predstavami o migraciji. In nihče se noče spopasti s tihotapljenjem droge. V zadnjih letih so posneli ogromno dobrih filmov o problemih migracije, o življenju Mehičanov v ZDA. Naj omenim vsaj izvrsten kratki film Sixth Section Alexa Riviere o skupini mehiških priseljencev, ki živijo na robu New Yorka in pošiljajo denar svojcem.

Vseeno vam je uspelo obdelati to temo s perspektive ljudi, ki živijo v Sinaloi.

In občo temo o ljudeh, ki hočejo čez mejo, razširiti s težko problematiko tihotapljenja drog. Naj spomnim, moj junak je pred dilemo, ali naj postane tihotapec ali naj naje beži čez mejo, zato to ni izključno film o imigraciji.

Kako se je mladi junak filma znašel v novem življenju?

Film se konča z njegovim prestopom mehiško-ameriške meje. Kar v redu se je razpletlo. Vrnil se je v Mehiko, ker ni preveč maral Amerike. Eden od učinkov filma je, da je dobil delovni vizum, kar je lepo.

Kaj udeležba na uglednem festivalu Sundance in toliko bolj nagrada za režijo prineseta režiserju? Konec koncev je bil vaš film izbran v ožji tekmovalni spored med 800 drugimi filmi.

Ah, zame je bilo čudovito. Je pa s tem tako: film ustvarjaš nekaj let in nikoli ne veš, kaj bo z njim, kako ga bodo sprejeli gledalci, ali ga bodo sploh imeli priložnost videti, že to je prva velika neznanka. Nabere se precej strahov, vanj je bilo vložena ogromno truda, časa in tudi denarja. Sundance seveda uživa velik ugled, zato se širi radovednost. Srečo imam, da bo film prikazan tudi na festivalih v Mehiki, drugod po Latinski Ameriki in na mehiški javni televiziji. Upam, da bo zakrožil tudi zunaj Amerike.

Lahko opišete dogajanje na festivalu Sundance?

Je prijeten festival. Vsako leto se ga udeleži več ljudi, postal je velik filmski sejem. Tam se drenjajo ljudje iz industrije. Predstave so polne, projekcije kvalitetne. Morda malo motijo soj žarometov, zvezdnitstvo in vse bolj kričeče hollywoodske šminke ob programu igranega filma.

Verjetno. Predvsem zato, ker je dokumentarec vznemirljiv medij. Ze manjši proračun in manjša snemalna ekipa največkrat omogočata večjo svobodo in nadzor nad snemanjem filma. Ne vedno, ampak če je proračun igranega filma dva milijona dolarjev in več, je malodane pravilo, da režiser težko ohrani proste roke.

Triindvajsetletni Magdiel, skladatelj corridov, mi je bil všeč, ker je pisal pesmi o ribičih, ki so na barkah tihotapili drogo. Zaman je poskušal dobiti vizum za ZDA. Oče je bil reven ribič in ni hotel po njegovih stopinjah. Druga možnost je bila tihotapljenje droge po morju, tretja pa skušnjava ilegalnega prehoda v ZDA.

Verjetno. Predvsem zato, ker je dokumentarec vznemirljiv medij. Ze manjši proračun in manjša snemalna ekipa največkrat omogočata večjo svobodo in nadzor nad snemanjem filma. Ne vedno, ampak če je proračun igranega filma dva milijona dolarjev in več, je malodane pravilo, da režiser težko ohrani proste roke.

Ker ste z eno nogo v ZDA, z drugo pa v Mehiki; se na dokumentarni sceni kaj pozna gospodarska kriza?

Občutimo jo. Pred kratkim je potonila vodilna distribucijska hiša za dokumentarce iz New Yorka. Številni skladi, brez katerih ne moremo, so očitno izgubili precej denarja in so bolj skopji pri dodeljevanju podpor. Delež podpor se je skrčil za tretjino. Drži pa tudi nasprotno, o čemer nas je poučila zgodovina, krizni časi pogosto spodbujajo umetniško produkcijo. Zelo hitro so posneli nekaj odličnih filmov, ki se dotikajo krize. Sicer smo pa v Mehiki stalno v gospodarski krizi. To za nas ni kakšen poseben šok. Tega smo navajeni.

Ravno v Generalu ste uporabili znamenito karakterizacijo Mehike, ki jo je podal Octavio Paz, namreč, da Mehičani verujejo le v Devico Guadalupsko in v državno loterijo. Z obema so povezani močni prizori v filmu.

Mislim, da Pazova oznaka velja tudi za današnjo Mehiko. Le kako drugače lahko razložimo nepretrgano množično romanje v baziliko, kjer je slika temne Device Guadalupske. To pomeni, da se vera v nekaj v toku časa ni izgubila. Ampak vera v kaj? Mehika velja za katoliško deželo, vendar v resnici nikoli nismo bili pravi katoličani. Verozipoved je mestizcirana, je proizvod mestiske kulture.

Navsezadnje se je po miu Devica prikazala pokristjanjenemu Indijancu Juanu Diegu leta 1531, deset let po španskem zavzetju središča azteškega imperija, Tenochtitlana.

Tako je. Te prizore z romanja so mi nekateri očitali, češ, kaj jih snemaš, če so pa tako oguljena, vsem poznana mehiška značilnost, najbolj množično romanje na svetu. A menim, da Guadalupe premočno simbolizira to, kar Mehičani smo na tako dvoumne načine. Octavio Paz je imel prav.

Zdi se, da ga barvit prizor z loterije, ko deklice vlečejo številke in jih v čudnem ljubkem mehaničnem ritmu izključujejo, potrjuje. Nič manj ni obreden.

Posnela sem ga zadnji dan snemanja. Otroci z loterije so sirote, kar tudi marsikaj pove. Osupla sem bila nad zgodovinskim podatkom, da je bilo prvo žrebanje mehiške loterije leta 1771. Igramo in upamo več kot dvesto let. V Mehiki je nacionalna loterija ena najstarejših in najbolj zanesljivih institucij.